

Universiteit
Utrecht

RIJKS ICT GILDE

IAMA in actie

Lessons learned van 15 IAMA-trajecten bij Nederlandse overheidsorganisaties

Universiteit Utrecht: Julia Straatman, Iris Muis

Rijks ICT Gilde: Giulia Bössenecker, Ruth Koole, Remco Draijer, Nout van Deijck, Isabel van Vledder

20 juni 2024

Managementsamenvatting

Het Impact Assessment Mensenrechten en Algoritmes (IAMA)¹ is een instrument dat de impact van een specifieke algoritmische toepassing op grondrechten in kaart brengt. Het instrument is in 2021 ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken door de Universiteit Utrecht. Het IAMA kan ingezet worden als een overheidsorganisatie overweegt een algoritme te (laten) ontwikkelen, in te kopen, te gaan gebruiken of als reflectie-instrument bij algoritmes die al in gebruik zijn.

In 2023 heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken de opdracht gegeven aan de Universiteit Utrecht en het Rijks ICT Gilde IAMA pilots uit te voeren. Deze pilots hadden als doel het gebruik van het IAMA onder overheidsorganisaties te stimuleren en ervaring op te doen. Daarbij komt dat het IAMA op het moment van schrijven op politieke en internationale aandacht kan rekenen, o.a. in de Tweede Kamer en in het kader van de recent goedgekeurde AI-verordening. Deze bevat een verplichting voor de uitvoering van een impact assessment voor fundamentele rechten voor hoog-risico AI, waar het IAMA mogelijk (gedeeltelijk) invulling aan kan geven.

In totaal zijn 15 pilots uitgevoerd bij verschillende overheidsorganisaties. Dit betrof algoritmes die nog ontwikkeld moesten worden, algoritmes in ontwikkeling of algoritmes die reeds in gebruik waren, van *machine learning* tot *business rule* algoritmes. De organisaties zijn verdeeld over de Universiteit Utrecht en het Rijks ICT Gilde waarna zij deze organisaties begeleidden bij het doorlopen van het IAMA m.b.t. een eigen casus.

Algemene bevindingen

Uit de pilots blijkt dat het IAMA vaak een positieve indruk achterlaat, ondanks voorafgaande scepsis. Deelnemers waarderen de verschillende perspectieven (juridisch, ethisch, technisch) en discussies die nieuwe inzichten opleveren. Het IAMA-document wordt gezien als een nuttig hulpmiddel voor gespreksvoering over grondrechten, data en ethiek. Echter, deelnemers vonden het traject soms tijdrovend, sommige vragen minder relevant, en hadden moeite om alle benodigde rollen te betrekken.

Casus identificeren

Sommige organisaties die graag mee wilden doen, hadden moeite met het

---

¹ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/02/25/impact-assessment-mensenrechten-en-algoritmes>.

identificeren van geschikte casussen voor het IAMA, vooral omdat ze niet altijd konden beoordelen of de technologie een algoritme betreft en/of grondrechten raakt. Het voorstel is om een 'pre-IAMA' quickscan te ontwikkelen die helpt te bepalen of een casus geschikt is voor een volledig IAMA-traject. Dit zou organisaties helpen om efficiënter te werken en alleen uitgebreide assessments uit te voeren waar nodig.

Intake en doelstelling

Een goede intake en duidelijke doelstellingen bleken cruciaal voor een succesvol IAMA-traject. Organisaties wordt geadviseerd vooraf na te denken over het doel van het IAMA, wie de opdrachtgever is, wie de eigenaar van het document is, en hoe het document gebruikt zal worden.

Antwoordvereisten

Er is behoefte aan richtlijnen voor het beantwoorden van vragen in het IAMA-document, omdat organisaties niet altijd weten wanneer een antwoord voldoende is. Hierbij helpt om voorafgaand vast te stellen wat het doel van het ingevulde document zal zijn (e.g. ter verantwoording of informatie). Er bestaat ook bezorgdheid over het risico dat het IAMA als een 'vinkje' wordt gezien, waarbij vragen naar wens worden beantwoord zonder de nodige reflectie. Het IAMA moet dan ook niet worden gebruikt als een toetsingsinstrument, of aanvoelen als een verplicht nummer, maar als een middel om ethische discussies omtrent algoritmes te faciliteren vanuit waar weloverwogen keuzes gemaakt kunnen worden.

Ethiek en grondrechten

Het IAMA richt zich voornamelijk op grondrechten, waardoor het risico ontstaat dat ethische kwesties die niet direct met grondrechten te maken hebben, buiten beschouwing blijven. Er is behoefte aan sterke moderatie en flexibiliteit binnen het traject om deze ethische kwesties toch aan te kaarten wanneer ze opkomen.

Toekomstbeeld

Na afloop van de pilot hebben organisaties wisselende verwachtingen over het zelfstandig gebruiken van het IAMA. Sommige zijn van plan om intern mensen te trainen, terwijl andere externe begeleiding waarderen. Er is daarnaast behoefte aan integratie van het IAMA met bestaande wet- en regelgeving (zoals de DPIA) en een mogelijke verkorting van het document voor gebruik als verantwoordingsinstrument. Organisaties zijn enthousiast over het IAMA, maar er zijn nog stappen nodig om het proces efficiënter en breder toepasbaar te maken.

Aanbevelingen

Een volledig overzicht van alle aanbevelingen staat in hoofdstuk 6. De aanbevelingen hebben betrekking op de volgende onderwerpen:

1. *Vóór het toepassen van het IAMA*

Het is essentieel om per casus te bepalen of het IAMA-instrument noodzakelijk is, vooral voor hoog-risico algoritmes. Richtlijnen moeten worden ontwikkeld om te bepalen op welk punt in de levenscyclus van het algoritme het IAMA moet worden ingezet. Een belangrijke aanbeveling is om een IAMA pre-scan te ontwikkelen. Daarnaast is het belangrijk om voorafgaand aan het traject het doel, de eigenaar, en de actualisatie van het IAMA-document duidelijk vast te stellen.

2. *Sessiestructuur*

Begeleiding moet idealiter op locatie plaatsvinden waarbij het aantal online deelnemers moet worden beperkt. Een goede balans in het aantal deelnemers zorgt voor effectieve discussies en resultaten.

3. *Procesbegeleiding*

Een procesbegeleider is cruciaal voor de begeleiding van de discussie en de voortgang van het traject, en moet inhoudelijk onafhankelijk zijn om objectiviteit te waarborgen. Aangeraden wordt de mogelijkheid te onderzoeken voor het opzetten van een overheidsbrede trainerspool voor IAMA-procesbegeleiders om kleinere overheidsorganisaties te ondersteunen.

4. *Vorm en inhoud van het IAMA*

Verschillende aspecten van het IAMA, zoals de functielijst en de werkwijze van het interactieve PDF, moeten worden herzien op basis van de opgehaalde feedback. Integratie van het IAMA met andere instrumenten, zoals bijvoorbeeld de DPIA, kan dubbel werk voorkomen en efficiëntie verbeteren.

5. *Na het invullen van het IAMA*

Het ingevulde IAMA-document moet op een centrale locatie worden opgeslagen voor gemakkelijke raadpleging door betrokkenen. Behandel het IAMA als een dynamisch document dat aangepast en aangevuld kan worden naarmate het project vordert. Zorg voor goed versiebeheer en duidelijkheid over eigenaarschap en beheer van het document.

6. *Kennistransfer*

Overweeg hoe IAMA's tussen verschillende overheidsorganisaties beter gestroomlijnd kunnen worden, vooral wanneer bijvoorbeeld gemeentes dezelfde algoritmes gebruiken. Er is een sterke behoefte aan een 'IAMA-community' om kennisuitwisseling en samenwerking te bevorderen. Breid het gebruik van het IAMA breder uit dan de huidige pilottrajecten om kennis en ervaring te verspreiden en draagkracht te verbeteren.

7. *Politiek, wet- en regelgeving*

Het is belangrijk dat termen zoals fundamentele rechten, mensenrechten en grondrechten consistent worden gebruikt en uitgelegd in lijn met de AI-verordening. Onderzoek of en hoe het IAMA in lijn kan worden gebracht met de vereisten van een Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA) onder de AI-verordening.² Verduidelijk de rol van het IAMA ten opzichte van andere assessments zoals impact assessments, risico assessments, compliance assessments, en conformity assessments.

---

² Zie bijvoorbeeld Artikel 27 van de AI-verordening: <https://artificialintelligenceact.eu/article/27/>.

Inhoud

1.	Inleiding	8
1.1.	Introductie IAMA	8
1.2.	Aanleiding	9
1.3.	Doel	10
1.4.	Leeswijzer	10
1.4.1.	Terminologie	10
1.4.1.1.	Algoritme en AI	11
1.4.1.2.	IAMA-sessie en IAMA-deel	11
1.4.1.3.	Mensenrechten en grondrechten	11
1.4.1.4.	Mensenrechten assessment en mensenrechten toets	12
2.	Bevindingen	13
2.1.	Inhoudelijke feedback	14
2.1.1.	Algemene feedback	14
2.1.2.	Identificeren van een geschikte casus	15
2.1.3.	Intake en doelstellingen IAMA	16
2.1.4.	Doel bepalen	16
2.1.5.	Antwoordvereisten	17
2.1.6.	Ethiek en grondrechten	18
2.2.	Procesmatige feedback	19
2.2.1.	Trekkingen	19
2.2.2.	Functies en aanwezigheid tijdens het IAMA-traject	19
2.2.3.	Externe ontwikkelaar	20
2.2.4.	Groepsgrootte en rollen	21
2.2.5.	Gemiddelde duur IAMA-sessie	22
2.2.6.	Sessies verspreid en sessies op één dag	23
2.2.7.	Fysieke, online en hybride sessies	24
2.2.8.	Toekomstbeeld	24
3.	Conclusie	27
4.	Discussie	28
5.	Aanbevelingen	30
5.1.	Vóór het toepassen van het IAMA	30
5.2.	Sessiestructuur	31
5.3.	Procesbegeleiding	31

5.4.	Vorm en inhoud van het IAMA	32
5.5.	Ná het invullen van het IAMA	32
5.6.	Kennistransfer	33
5.7.	Politiek, wet- en regelgeving	33
6.	Dankwoord	35
7.	Bijlage	36
7.1.	Methode	36
7.1.1.	Universiteit Utrecht	36
7.1.2.	Rijks ICT Gilde	37
7.2.	De rol van de moderator	39
7.3.	Overzicht van alle aanwezige functies bij de IAMA-trajecten	40
7.4.	Gestandaardiseerde vragenlijst evaluatiesessies	42
7.5.	RIG intakeformulier	44

1. Inleiding

1.1. Introductie IAMA

Het Impact Assessment Mensenrechten en Algoritmes (IAMA)³ is een instrument dat de impact van een specifiek algoritme op grondrechten in kaart brengt. Hierbij wordt de verwachte positieve impact van het algoritme afgezet tegen de verwachte negatieve impact op grondrechten, waarna er een weloverwogen discussie kan plaatsvinden en een beslissing kan worden gemaakt over het al dan niet inzetten van het algoritme, of aanpassingen die nodig en wenselijk zijn. Het IAMA maakt een interdisciplinaire dialoog mogelijk, gevoerd door degenen die verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling en/of inzet van een algoritmisch systeem.

Het IAMA kan ingezet worden als een overheidsorgaan overweegt een algoritme te (laten) ontwikkelen, in te kopen, of te gaan gebruiken. Ook wanneer een algoritme al wordt ingezet kan het IAMA dienen als instrument voor reflectie. De discussie over de verschillende vragen dient bij voorkeur plaats te vinden in een breed samengesteld team waarin mensen met verschillende specialisaties en achtergronden zitting hebben. Het IAMA is in 2020/2021 ontwikkeld door de Universiteit Utrecht in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. De auteurs zijn prof. Mr. Janneke Gerards, dr. Mirko Tobias Schäfer, Arthur Vankan en Iris Muis. In 2022 is de Engelse vertaling van het IAMA verschenen, genaamd Fundamental Rights and Algorithms Impact Assessment (FRAIA).⁴

Het IAMA kan op dit moment op veel politieke belangstelling rekenen. In zowel de Eerste als Tweede Kamer zijn hierover moties ingediend en vragen gesteld. Er is in de Tweede Kamer een motie ingediend om mensenrechten assessments (zoals het IAMA) te verplichten voorafgaand aan het gebruik van algoritmes wanneer deze worden ingezet om evaluaties van, of beslissingen over mensen te maken (i.e. *impactvolle* algoritmes).⁵ In een andere motie wordt bovendien gevraagd om de uitkomsten van deze assessments te publiceren in het algoritmeregister.⁶ De Eerste Kamer heeft daarbij verzocht om mensenrechtentoetsen met betrekking tot AI-gebruik uit te voeren en te herhalen, en dat deze toetsen moeten worden gepubliceerd.⁷

---

³ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/02/25/impact-assessment-mensenrechten-en-algoritmes>.

⁴ Zie <https://www.government.nl/documents/reports/2021/07/31/impact-assessment-fundamental-rights-and-algorithms>.

⁵ Zie *Kamerstukken II*, 2021/22, 26643, nr. 835 (via <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2022D12329&did=2022D12329>).

⁶ *Kamerstukken II*, 2022/23, 36360VI, nr. 14 (via <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2023D25876&did=2023D25876>).

⁷ Zie https://www.eerstekamer.nl/toezegging/publicatie_mensenrechtentoetsen_ai.

In reactie op moties en vragen heeft het kabinet, voorlopig op de AI-verordening, gesteld dat alle nieuw te ontwikkelen hoog-risico AI en/of algoritmes door de overheid, onderworpen moeten worden aan een mensenrechtentoets⁸ en het wenselijk te vinden dat deze voor AI-gebruik herhaald worden. De uitkomsten van de mensenrechtentoets kunnen worden gepubliceerd in het Algoritmeregister. Het kabinet stelt daarbij dat een mensenrechtentoets op dit moment in het Algoritmekader zal worden opgenomen als een maatregel die bijdraagt aan het tijdig vaststellen of wet- en regelgeving is nageleefd en of systemen in lijn zijn met publieke waarden. Het Algoritmekader geeft een handzaam overzicht van de belangrijkste normen en voorgestelde hulpmiddelen die ertoe bijdragen dat overheden eenvoudiger aan de normen kunnen voldoen.⁹

De AI-verordening, die in maart 2024 is goedgekeurd, is in deze context van belang. Deze Europese wetgeving verplicht tot de uitvoering van een risico assessment van de potentiële inbreuk op fundamentele rechten (Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA)) wanneer een AI-systeem als hoog-risico is geclassificeerd. Het is relevant om de eisen uit de AI-verordening te vergelijken met de informatie die in het IAMA staat. Mogelijk kan het IAMA in de toekomst een (gedeeltelijke) uitwerking zijn van dergelijke verplichtingen.

1.2. Aanleiding

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna: BZK) heeft eind 2022 opdracht gegeven aan het Rijks ICT Gilde (hierna: RIG) en de Universiteit Utrecht (hierna: UU) om een aantal IAMA-trajecten bij overheidsorganisaties te begeleiden. Deze zijn uitgevoerd in 2023, waarbij 8 trajecten door de UU zijn begeleid en 8 door het RIG. Overheidsorganisaties hebben zich vrijwillig aangemeld.

Het doel is om het gebruik van IAMA met behulp van de pilots te stimuleren en om ervaringen op te doen met de inzet van het IAMA. Dit komt ook terug in de werkagenda Waardengedreven Digitaliseren (lijn 2.1: publieke waarden borgen en lijn 3.3: algoritmes reguleren).¹⁰ Met deze pilots wordt kennis en kunde opgebouwd over vraagstukken rond algoritmes en mensenrechten in het algemeen en de toepassing van het IAMA in het bijzonder. Het idee is dat wanneer het IAMA, of een soortgelijk assessment, verplicht wordt bij inwerkingtreding van de AI-verordening, Nederlandse overheidsorganisaties hier al voldoende op voorbereid zijn.

---

⁸ Kamerstukken II, 2022-23, 26 643, nr. 1056.

⁹ Zie <https://open.overheid.nl/documenten/27ada380-da3e-47ce-8c67-61044d250ee6/file>.

¹⁰ Bijlage bij *Kamerstukken II, 2022/23, 26642, nr. 940* (zie: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z21101&did=2022D45419).

1.3. Doel

Het doel van de opdracht is tweeledig:

- **Het gebruik van het IAMA stimuleren bij overheidsorganisaties (met name gemeentes).**

Door de mogelijkheid van externe begeleiding aan te bieden, worden overheidsorganisaties – en met name gemeentes – aangemoedigd om met het IAMA te beginnen en ervaring op te doen met het instrument. Dit neemt de drempel weg die sommige organisaties kunnen ervaren, bijvoorbeeld omdat ze denken te weinig kennis in huis te hebben om het IAMA in te kunnen zetten. Het idee is dat organisaties na het traject met externe begeleiding, zelfstandig verder kunnen met het IAMA.

- **Feedback ophalen over het IAMA bij gebruikers.**

Daarnaast levert het verzamelen van gebruikersfeedback ook *best practices* en aanbevelingen op, die breed kunnen worden gedeeld. De feedback is van belang voor de verbetering van het IAMA en dient ook in het licht te worden gezien van nieuwe verplichtingen zoals de AI-verordening waarmee IAMA in lijn kan worden gebracht. De gevraagde feedback had betrekking op:

- Algemene indruk
- Concrete verbeterpunten
- Toekomstbeeld
- Implementatie (inhoudelijk en procesmatig)

1.4. Leeswijzer

Dit rapport is samengesteld door verschillende auteurs uit twee organisaties: de Universiteit Utrecht (UU) en het Rijks ICT Gilde (RIG). Beide partijen hebben afzonderlijk van elkaar IAMA-sessies begeleid. De *Methode* sectie (te vinden in de Bijlage) is daarom opgesplitst in twee delen. De overige hoofdstukken zijn in samenwerking geschreven. In het kader van leesbaarheid is ervoor gekozen de resultaten van de twee partijen in één hoofdstuk (*Bevindingen*) samen te brengen.

1.4.1. Terminologie

Wat betreft terminologie is het van belang een aantal termen kort toe te lichten, om verwarring te voorkomen.

1.4.1.1. *Algoritme en AI*

De termen *algoritme* en *AI* worden regelmatig door elkaar gebruikt. Een algoritme wordt gedefinieerd als een set van regels en instructies die een computer geautomatiseerd volgt bij het maken van berekeningen om een probleem op te lossen of een vraag te beantwoorden.¹¹ AI betreft een op een machine gebaseerd systeem dat, voor expliciete of impliciete doelstellingen, afleidt hoe het op basis van de ontvangen input, output kan genereren, zoals voorspellingen, *content*, aanbevelingen of beslissingen die fysieke of virtuele omgevingen kunnen beïnvloeden. Verschillende AI-systemen variëren in hun niveaus van autonomie en aanpassingsvermogen na implementatie.¹²

Zoals eerder gesteld, bevat de AI-verordening een wettelijke verplichting voor het uitvoeren van een Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA) wanneer het hoog-risico AI betreft. Deze wettelijke verplichting geldt dus niet voor alle algoritmes, want niet alle algoritmes bevatten AI. Het IAMA is geschikt voor zowel algoritmes als AI. Een mogelijke verplichting van het uitvoeren van een IAMA voor impactvolle algoritmes in Nederland zou dus verder strekken dan wat de AI-verordening voorschrijft.

1.4.1.2. *IAMA-sessie en IAMA-deel*

Met een *IAMA-sessie* wordt een sessie bij de deelnemende organisatie bedoeld waarin een deel van het IAMA wordt behandeld. Per organisatie kan het per sessie verschillen welk deel inhoudelijk behandeld wordt. Een *IAMA-deel* slaat op een specifiek onderdeel van het IAMA (er zijn vier IAMA-onderdelen). Bijvoorbeeld: sessie 2 van het IAMA-traject bij Gemeente X hoeft niet te betekenen dat alleen IAMA-deel 2 is behandeld. Hoe de sessies per deelnemende organisatie zijn opgedeeld, wordt beschreven in de Methode (zie Bijlage).

1.4.1.3. *Mensenrechten en grondrechten*

Alhoewel de M in het acroniem IAMA staat voor *mensenrechten*, behandelt het IAMA het risico op het raken van *grondrechten*. In dit rapport wordt dan ook de term *grondrechten* gehanteerd. Mensenrechten zijn rechten die wereldwijd gelden voor alle mensen.¹³ Grondrechten zijn rechten die zijn vastgelegd in de grondwet van een specifiek land.¹⁴

---

¹¹ Zie <https://algoritmes.overheid.nl/nl>.

¹² Zie <https://oecd.ai/en/wonk/ai-system-definition-update>.

¹³ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/mensenrechten-nederland>.

¹⁴ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/grondwet-en-statuut/grondwet>.

1.4.1.4. *Mensenrechten assessment en mensenrechten toets*

Een *mensenrechten assessment* wordt uitgevoerd voor het in kaart brengen en beoordelen van bedoelde en/of onbedoelde effecten omtrent mensenrechten. Een *mensenrechten toets* toetst of een systeem en/of toepassing voldoet aan wettelijke en/of ethische normen omtrent mensenrechten. Het IAMA betreft een assessment voor grondrechten. Zoals eerder gesteld, wordt in de AI-verordening, met betrekking tot assessments, de term *fundamentele rechten* gehanteerd. De eerdergenoemde moties bevatten de termen mensenrechten toets en mensenrechten assessment. Deze verschillende doch sterk op elkaar lijkende termen zijn niet altijd inwisselbaar.

2. Bevindingen

In dit hoofdstuk zijn de bevindingen van de UU en het RIG weergegeven, uitgesplitst per thema. De feedback van de deelnemende organisaties is geabstraheerd en niet herleidbaar gemaakt naar de desbetreffende organisatie.

Binnen de bevindingen kan ruwweg onderscheid worden gemaakt tussen inhoudelijke en procesmatige feedback. De rest van dit hoofdstuk zal de scheiding tussen deze feedback kenbaar maken. Bij een aantal van de deelonderwerpen zijn (anonieme) illustrerende quotes toegevoegd van de deelnemende partijen.

Allereerst is het nuttig om de participerende overheidspartijen te benoemen. Dit waren de volgende partijen, in alfabetische volgorde:

Overheidsorganisatie	Begeleiding door RIG/UU	Domein
Belastingdienst	RIG	Internationale dienstverlening
Gemeente Almere	RIG	Sociaal domein
Gemeente Assen	UU	Wijkaanpak
Gemeente Den Haag 1	RIG	Sociaal domein
Gemeente Den Haag 2	RIG	Logistiek en transport
Gemeente Enschede	UU	Sociaal domein
Gemeente Haarlem	UU	Handhaving en OOV
Gemeente 's-Hertogenbosch	UU	Handhaving en OOV
Gemeente Veenendaal	UU	Sociaal domein
Koninklijke Marechaussee	RIG	Beveiliging
Logius	UU	Elektronische identificatie
Onderwijsinspectie	UU	Toezicht
Open State Foundation	RIG	Generatieve AI en de publieke sector
Provincie Noord-Brabant	RIG	Ecologie en milieubescherming
Provincie Zuid-Holland	UU	Ruimtelijk domein

Tabel 1 Overzicht van deelnemende overheidsorganisaties. Op het moment van schrijven is het traject van de Open State Foundation nog niet volledig afgerond.

Aanvankelijk werden gemeentes uitgenodigd voor deelname aan de pilots. BZK, de UU en het RIG ontvingen echter te weinig aanmeldingen van gemeentes. Daarom is besloten om de scope te verbreden en andere overheidsorganisaties ook toe te laten. Met die scope-verbreding bleek het nog steeds een uitdaging om de trajecten te vullen.

Mogelijke verklaringen zijn dat overheidsorganisaties nog een laag bewustzijn, of weinig betrokkenheid voelden met de evaluatie van algoritmes of dat gemeentes (nog) geen geschikte casus hadden om het IAMA mee te doorlopen. En als er wel een geschikte casus tussen zat, ontbrak het aan interne draagvlak om het algoritme te beoordelen met het IAMA. Het IAMA is nog niet bekend bij alle overheidsorganisaties, waardoor de gevoelde urgentie voor deze pilot bij sommige benaderde organisaties ontbrak.

Tot slot waren er ook een aantal overheidsorganisaties die graag wilden deelnemen, maar hier pas in 2024 tijd voor konden vrijmaken in verband met een personeelstekort.

2.1. Inhoudelijke feedback

2.1.1. Algemene feedback

De algemene indruk van de deelnemende organisaties kan als volgt worden samengevat:

- Deelnemers die voorafgaand aan de sessies sceptisch waren over het nut van het IAMA waren na afloop *altijd* positief verrast. Zij stelden bijvoorbeeld de verschillende perspectieven op prijs te stellen, of, dat tegen de verwachting in, de verdiepende discussies toch nog andere inzichten opleverden dan van tevoren werd verwacht.
- Deelnemers stelden het interessant te vinden om te horen hoe andere rollen bepaalde beslissingen hebben genomen tijdens het ontwikkelproces van het algoritme.
- Deelnemers stelden het belang van de discussie over grondrechten en ethiek na afloop beter te begrijpen.
- Deelnemers vinden het IAMA-document zeer geschikt als faciliterende tool voor gespreksvoering.
- Deelnemers vonden het IAMA-traject veel tijd in beslag nemen.
- Deelnemers vinden niet alle vragen even relevant en zouden graag een kortere versie van het IAMA zien.
- Deelnemers vonden het vaak lastig met alle deelnemende rollen een moment voor het traject in te plannen.

- De meeste organisaties vinden sommige vragen niet eenduidig genoeg waardoor een risico bestaat op verschillende interpretatie van de vragen.
- In het IAMA wordt een aantal keer het begrip *publieke waarden* aangehaald. Het verschil tussen publieke waarden en grondrechten werd in de eerste instantie vaak niet goed begrepen.

Deze veelgenoemde feedbackpunten worden nader toegelicht in de volgende thema's en kunnen geïllustreerd worden aan de hand van de volgende quotes:

“Het IAMA heeft dingen aan het licht gebracht waar je als organisatie iets mee moet, ook op andere vlakken (overstijgend aan dit project).”

“Zoals de pilot nu was opgezet met gesprekssessies is zeer waardevol. Dit op papier afdoen lijkt me geen recht doen aan het gesprek en de dialoog die je als organisaties intern en extern wil entameren.”

2.1.2. *Identificeren van een geschikte casus*

Uit de pilots is gebleken dat organisaties regelmatig moeite hebben met het identificeren van een geschikte casus voor het IAMA. Dit kan op meerdere facetten uitgesplitst worden:

- *Algoritme.* Organisaties zijn soms niet goed in staat te beoordelen of een bepaalde technologie een algoritme betreft. Het is voor zulke organisaties daarom niet altijd duidelijk welke technologieën zij wel en niet aan het IAMA moeten onderwerpen.
- *Grondrechten en risico.* Het IAMA leent zich het beste voor algoritmes die mogelijk grondrechten raken, ook wel *hoog-risico algoritmes*. Sommige organisaties geven aan dat van tevoren niet altijd duidelijk is of een algoritme daadwerkelijk een grondrecht raakt. Alhoewel het IAMA ook mede dient om dit vast te stellen, willen organisaties voorkomen dat zij voor elk algoritme (hoog- én laag-risico) een volledig IAMA moeten doorlopen voordat zij weten of hun algoritme grondrechten raakt. Dit raakt aan de bredere discussie rond de definitie van hoog-risico algoritmes en of er een quickscan moet komen voor het IAMA. Deze quickscan of 'pre-IAMA' zou duidelijk moeten maken of een casus geschikt is voor het IAMA, of dat het IAMA niet nodig is. De behoefte voor een dergelijke quickscan is merkbaar bij alle deelnemende partijen. Wel werd hierbij gesteld dat het doorlopen van een IAMA-traject überhaupt

waardevol is, maar dat het in de toekomst niet houdbaar is voor ieder 'mogelijk' hoog-risico algoritme een volledig IAMA-traject te doorlopen.

- *AI-verordening.* De recent goedgekeurde AI-verordening bevat een verplichting tot het uitvoeren van een Impact Assessment op Fundamentele Rechten (FRIFA) voor hoog-risico **AI**-systemen. Het IAMA kan echter worden uitgevoerd op een groot scala aan type algoritmes. Dit kan AI betreffen, maar dat is geen vereiste. Verschillende organisaties koppelen terug dat zij in de veronderstelling zijn dat het IAMA alleen kan worden uitgevoerd op hoog-risico AI-systemen zoals gedefinieerd in de AI-verordening. Dit is dus niet het geval.

Een greep uit hoe deelnemende organisaties dit aan zullen pakken, ziet er als volgt uit:

“Eerst gaan we het IAMA voor al onze algoritmes doen, om ervaring op te doen. Daarna kunnen we onderscheid gaan maken tussen verschillende typen algoritmes, bijvoorbeeld op basis van complexiteit. Misschien kunnen we met andere gemeentes samenwerken om bijvoorbeeld een beslisboom op te zetten.”

“De Privacy Officer wil misschien een aantal voorvragen over het IAMA gaan opnemen in de bestaande pre-scan voor de DPIA en BBN (informatiebeveiliging).”

2.1.3. Intake en doelstellingen IAMA

In het algemeen geldt dat het uitvoeren van een goede intake belangrijk is voor een succesvolle uitvoering van een IAMA. Niet elk project waarvoor een IAMA wordt uitgevoerd, bevindt zich in dezelfde fase. Niet alleen het identificeren van een juiste casus, maar ook het bespreken van de gewenste doelstelling is belangrijk. Zo zullen de uitkomsten van een IAMA verschillen voor een startend project, waarin belangrijke keuzes nog gemaakt dienen te worden, ten opzichte van een project dat nadert aan implementatie. Waar in een startend project het IAMA vooral richting kan geven aan de manier waarop een algoritme wordt ontwikkeld, zal een IAMA voor een project in de eindfase een belangrijke rol kunnen spelen in een GO/NO GO-beslissing.

2.1.4. Doel bepalen

Na afloop van de pilots bleek dat niet alle organisaties voorafgaand aan de sessies hadden nagedacht over het doel van het uitvoeren van een IAMA op de betreffende casus, en dat het voor een aantal organisaties binnen de pilot vaak een kennismaking

met het IAMA-proces betref. Dit is passend voor de uitgevoerde pilots, maar zonder daadwerkelijke doelbinding (in situaties buiten de pilot om) blijft een aantal essentiële vragen onbeantwoord, welke niet in het IAMA worden gesteld. Vragen die bij doelbinding mogelijk aan de orde komen:

- Wie geeft er opdracht voor een IAMA en met welk doel?
- Aan wie wordt het ingevulde IAMA opgeleverd en wat gebeurt er dan mee?
- Wie is de eigenaar van het document?
- Is het een eenmalige exercitie of moet het document actueel gehouden worden? Zo ja, wie is daarvoor verantwoordelijk?
- Is het IAMA input voor een beslissing (bijvoorbeeld Go/No go)? Zo ja, welke en door wie?

Dit wordt tevens benadrukt door een van de deelnemende partijen:

“De doelstelling is zo essentieel. Hoe helderder je die omschrijft, hoe makkelijker je vervolgens door de andere vragen kan. Om die helder te omschrijven, dat vergt nog wel iets van je. Wij hebben daar best lang bij stilgestaan, om die juist te formuleren. Het belang van de doelstelling zou nog wel meer mogen worden benadrukt.”

2.1.5. Antwoordvereisten

Een aantal organisaties stelde niet goed in te kunnen schatten wanneer een vraag voldoende beantwoord was. In het IAMA zijn hier geen richtlijnen voor. Het is hier van belang vast te stellen wat het uiteindelijke doel van het ingevulde IAMA-document zal zijn. Mocht het document bijvoorbeeld met burgers worden gedeeld, dan moet worden nagedacht over mogelijk jargon en vertrouwelijke informatie. Zal het document worden ingezet ter verantwoording van het besluitproces achter het betreffende algoritme, dan zullen de vragen hoogstwaarschijnlijk uitvoeriger (lees: met meer uitleg en achtergrondinformatie) moeten worden beantwoord dan wanneer het document alleen wordt gebruikt door direct betrokkenen. Organisaties stelden behoefte te hebben aan richtlijnen op dit onderwerp.

Daarbij komt dat het voor sommige organisaties niet duidelijk is wat de status is van de antwoorden die ze geven. Het IAMA is geen toetsingsinstrument, maar het

uitvoeren van een IAMA is voor sommige organisaties wel een voorwaarde voor de inzet van bepaalde algoritmes. Dit zou er mogelijk voor kunnen zorgen dat het IAMA als een 'vinkje' wordt behandeld, waarbij vragen naar wens worden beantwoord. Immers: het IAMA toetst niet, maar faciliteert. Wanneer de uitkomst van het IAMA is dat het algoritme een impact heeft op mensenrechten die niet proportioneel is en/of dat het algoritme niet noodzakelijk of subsidiair is, dan is dat een reden om de ontwikkeling of het gebruik te herzien of te stoppen. Omgekeerd geldt dit niet; een positieve conclusie op basis van het IAMA betekent niet automatisch dat ontwikkeling of gebruik van het algoritme doorgang moet vinden. Het IAMA is daarmee als instrument onvoldoende voor accountability/assurance/conformance. Dit onderscheid wordt nu niet duidelijk gemaakt.

2.1.6. *Ethiek en grondrechten*

Gedurende de IAMA-pilots waren er casussen waarbij bleek dat grondrechten niet werden geraakt, maar andere, niet aan grondrechten gerelateerde knelpunten wel. Het is ook voorgekomen dat – ondanks het gebrek aan grondrechteninbreuk – dusdanig bezwaarlijke ethische knelpunten naar boven kwamen dat de casus herzien moest worden met de desbetreffende verantwoordelijken. Het IAMA 'vangt' dit soort overwegingen niet automatisch, gezien het feit dat er uiteindelijk een *grondrechtentoets* wordt gedaan. Als een casus vervolgens een grondrecht niet raakt, kan het risico bestaan dat andere, niet-grondrechten gerelateerde overwegingen buiten beschouwing worden gelaten.

Het is aan de hand van dit voorbeeld belangrijk om te benadrukken dat het IAMA een veelomvattende grondrechten assessment is. Hoewel dit assessment veel ethische knelpunten vangt, is het goed om te noemen dat een grondrechtentoets niet automatisch toereikend zal zijn voor alle mogelijke ethische kwesties die rondom een algoritmisch systeem kunnen spelen. Sterke moderatie en flexibiliteit om deze punten alsnog aan te kaarten wanneer ze opkomen, kan dit probleem mitigeren.

Organisaties stelden dat het bij sommige casuïstiek moeilijk is van tevoren te bepalen of een algoritme wel of niet aan grondrechten zal raken. Eén organisatie zei hierover het volgende:

“Het mensenrechten deel, deel 4, kan beter als eerste worden ingevuld wanneer niet duidelijk is of grondrechten daadwerkelijk zullen worden geraakt. Dan kan meteen worden besloten of de rest überhaupt nog moet worden ingevuld.”

De gedachte echter achter de opzet van het IAMA is dat alle onderdelen met elkaar samenhangen en niet alleen conclusies verbonden kunnen worden aan het invullen van enkel onderdeel 4.

2.2. Procesmatige feedback

2.2.1. Trekkers

Voordat verdere bevindingen worden gedeeld, is het waardevol om kort stil te staan bij de functies van de trekkers van het traject. Deze functies zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Functie trekker IAMA-traject
Adviseur CIO office
Adviseur data ethiek
Business analist ethiek
CDO
CIO
Functionaris gegevensbescherming
Privacy adviseur
Strategisch informatiemanager
Wetenschappelijk medewerker

Tabel 2 IAMA-trajecten: functies van de trekkers binnen de organisatie.

Dit betreft de personen (en hun bijbehorende functie) die contact hebben gezocht met de UU en/of het RIG, ofwel via BZK, ofwel via de oproepen vanuit de UU en het RIG zelf. Deze personen waren de initiatiefnemers binnen hun organisatie om met de IAMA pilot te starten.

2.2.2. Functies en aanwezigen tijdens het IAMA-traject

De IAMA-trajecten vonden altijd plaats met interdisciplinaire teams – zoals het instrument expliciet aanbeveelt. Een lijst met alle aanwezige functies bij de IAMA trajecten is te vinden in de Bijlage. De verschillende onderdelen hebben namelijk betrekking op juridische, ethische en technische aspecten. De functietabel in het

IAMA – te vinden op de tweede pagina van het document – dient als leidraad. Tijdens de intake met organisaties werden veel vragen gesteld over deze lijst:

- Organisaties waren meestal in de veronderstelling dat alle op de lijst genoemde rollen aanwezig moesten zijn.
- Organisaties hadden vragen over de meerwaarde van bepaalde rollen, zoals een HR-medewerker of een burgerpanel.
- Organisaties stelden sommige rollen te missen, zoals een functionaris gegevensbescherming voor alle sessies.
- Niet alle organisaties beschikten over alle rollen.

Uit bovenstaande vragen en opmerkingen komt naar voren dat de lijst voor verwarring kan zorgen en dat organisaties behoefte hebben aan meer onderbouwing en/of begeleidende tekst.

Wanneer een organisatie niet in staat was zelfstandig te bepalen welke rollen moesten worden uitgenodigd, werd geadviseerd de medewerkers uit te nodigen die in staat zijn de vragen in het IAMA voor de betreffende casus te beantwoorden. De ervaring leert dat zich dan vanzelf een interdisciplinair team vormt.

2.2.3. *Externe ontwikkelaar*

Algoritmes binnen overheidsorganisaties zijn niet altijd intern ontwikkeld. Voor overheidsorganisaties kan het dus van belang zijn de externe ontwikkelaar uit te nodigen bij het doorlopen van een IAMA-traject. Uit de IAMA-pilots is ook gebleken dat het betrekken van de externe ontwikkelaar waardevol is, met name voor het beantwoorden van de technische vragen over de werking van het algoritme in het IAMA-document.

Na afloop van de sessies stelden alle externe ontwikkelaars over het algemeen dat de sessies leerzaam waren en het belang van het IAMA voor hoog-risico algoritmes in te zien. Hierbij werd ook benadrukt dat kennis over het IAMA zeer waardevol is wanneer vaak voor overheidsorganisaties wordt ontwikkeld. Immers: de algoritmes van deze betreffende ontwikkelaars zullen moeten voldoen aan de eisen van de overheid, mogelijk zo ook het IAMA.

Wel werd door verschillende externe ontwikkelaars gesteld dat de gezamenlijke bijeenkomsten en verdere invulling van het IAMA-document zeer tijdrovend was en deze tijd moet worden doorberekend aan de klant:

“Het is een zeer tijdrovende klus waarbij in een voorfase veel zaken mogelijk vooraf onvoldoende helder zijn om goed antwoord te geven en er een catch-22 dreigt.”

Tot slot werd door organisaties gesteld dat deelname van de externe ontwikkelaar zorgde voor een beter begrip van de werking van het betreffende algoritme. Dit verbeterde begrip stelt organisaties mogelijk in staat de kansen en risico's van het algoritme beter in kaart te brengen.

2.2.4. Groepsgrootte en rollen

Voor het succesvol verlopen van een IAMA-traject is groepsgrootte een belangrijk punt om op te letten. Als er te weinig deelnemers zijn, kan er kennis ontbreken waardoor sommige IAMA vragen onbeantwoord blijven. Als er echter te veel deelnemers zijn, kan het te grote aantal mensen zorgen voor te veel discussie, onderonsjes, en potentiële overbodige aanwezigheid door bijvoorbeeld dubbele functies. In de IAMA pilots kwam een breed scala aan groepsgroottes voor. Dit liep uiteen van 3 tot 20 deelnemers per sessie.

Bij sommige organisaties bleek dat het niet voor alle aangesloten rollen duidelijk was wat hun meerwaarde was tijdens de sessies. Zij droegen wel bij aan de groepsgrootte, maar niet zozeer aan de discussie. Het is daarom van belang van tevoren te duiden wat alle rollen zullen bijdragen aan en/of meenemen van de sessies. Te veel aanwezige overbodige rollen dragen bij aan een rommelig geheel, waarbij de discussie wordt geleid door een kleine groep aanwezigen en de rest van de deelnemers 'erbij zit'. Overbodige rollen misten daarbij kennis over de betreffende casus, waardoor er regelmatig discussies over semantiek ontstonden die relatief veel tijd in beslag namen. Een organisatie zei hierover:

“Sommige deelnemende rollen hadden een kennisachterstand en vertraagden het traject. Dit leidde tot frustratie bij deelnemende rollen die wél goed op de hoogte waren.”

“Mij is verteld dat ik hierbij aanwezig moet zijn, maar ik zie niet zozeer in waarom.”

Tegelijkertijd waren er ook organisaties waar tijdens de sessies alleen de hoognodige rollen (voor beantwoording van de vragen) aanwezig waren. Dit had als gevolg dat over bepaalde onderwerpen weinig discussie gevoerd kon worden, en dat de organisatie dus geen kritische vragen kon stellen over deze onderwerpen.

Een uitspraak doen over de ideale groepsgrootte werd door de auteurs als moeilijk beschouwd, aangezien er onderlinge verschillen bestonden over dit specifieke vraagstuk. Wel zal de uiteindelijke definitieve groepsgrootte per IAMA-traject verschillen en casus-afhankelijk zijn. Dit bemoeilijkt het voorschrijven van richtlijnen voor deze variabele, waardoor sommige organisaties houvast misten.

2.2.5. *Gemiddelde duur IAMA-sessie*

Het uitgangspunt voor het uitvoeren van het IAMA binnen het pilotproject was om vast te houden aan het standaard format van in totaal 5 uur.¹⁵ In de praktijk is hier tijdens de pilots in sommige gevallen van afgeweken. In een aantal gevallen is de 5 uur te ambitieus gebleken om tot een volledig ingevuld IAMA te komen (dat wil zetten: de impact van het onderzochte algoritme is volledig in kaart gebracht). De dikte van het IAMA-document en de tijdsspanne om het te doorlopen is dan ook een struikelpunt voor sommige organisaties. Dat betekent niet dat de IAMA-sessies niet doeltreffend zijn geweest. In veel gevallen hebben de IAMA-sessies geleid tot een verhoogd bewustzijn, en een initiële inventarisatie van de risico's. Waar er niet genoeg tijd was om een uitvoerige discussie te voeren, zijn er acties geformuleerd. Ook is het meerdere keren voorgekomen dat de 5 uur goed voldoende was, en was er een enkele keer soms zelfs minder tijd vereist.

Of de voorgestelde 5 uur voldoende is, hangt voornamelijk af van de vooraf opgestelde doelstelling. Is het uitvoeren van het IAMA bedoeld om de bewustwording rondom de risico's van een specifiek algoritme in kaart te brengen? In dat geval is de 5 uur doeltreffend. Daarbij wordt ervanuit gegaan dat er vooraf al veel is uitgekristalliseerd. Wanneer er nog daadwerkelijk keuzes gemaakt dienen te worden, of wanneer er veel discussie ontstaat over een gemaakte keuze, werd ervaren dat het veelal niet haalbaar is om vast te houden aan het voorgestelde tijdschema. Wanneer men het heeft over ethische vraagstukken is er veelal geen goed of fout, waardoor het voeren van deze discussies lang kan duren. Daarbij moet wel vermeld worden dat deze discussies als onderdeel van het project gezien dienen te worden en niet direct toe te schrijven zijn aan het IAMA. Het IAMA faciliteert enkel dat het ethische vraagstuk gesignaleerd wordt en in een breed gezelschap aan de orde komt.

---

¹⁵ Deze 5 uur beslaat het doorlopen van het IAMA zelf. Het intakegesprek (30 minuten) en de evaluatiesessie (30 minuten) worden hier buiten beschouwing gelaten, eveneens andere randzaken als agendaplanning.

Daarbij komt dat vanuit het RIG werd ervaren dat het in sommige gevallen wenselijk is dieper op een bepaald onderwerp in te gaan, terwijl dat omwille van de tijd vaak niet mogelijk bleek. De vragen in het IAMA blijven vaak vrij hoog-over, terwijl het nogal wat kan behelzen daar een volledig en duidelijk antwoord op te formuleren. Dit vereist soms een verder onderzoek naar bijvoorbeeld de datakwaliteit of de prestaties van een algoritme. Tijdens de sessie bleek vaak dat er slechts tijd was hier in abstracte zin over te spreken, terwijl het dieper bespreken van deze thema's in relatie tot het algoritme nog meer nuttige inzichten en discussies kan opleveren. Tegelijkertijd ziet de UU dit als een taak van de betreffende organisatie, en kunnen deze 5 uur daarbij dienen als een aanzet voor verdere benodigde discussie en/of acties.

De benodigde tijdsinvestering hangt daarnaast nog af van de volgende factoren: de complexiteit van de casus, de juiste kennis (en het juiste aantal mensen) aan tafel hebben, en het hebben van goede en efficiënte begeleiding/moderatie. Deze punten worden later verder besproken. Een specifieke toelichting op de rol van de moderator is te vinden in de Bijlage.

2.2.6. *Sessies verspreid en sessies op één dag*

De eerdergenoemde 5 uur tijdsinvestering voor het doorlopen van het IAMA-document kan op verschillende manieren ingedeeld worden. Tijdens de pilots werden de sessies het vaakst verspreid over drie dagen, en anders over twee dagen. Een enkele keer werden alle sessies op één dag gepland. Hierbij is het echter waardevol te vermelden dat uit ervaring (buiten de pilots om) is gebleken dat de gemoederen tijdens een IAMA-traject wel eens kunnen oplopen. Indien alle sessies op één dag worden gedaan, is er geen moment om af te koelen of om zaken buiten het traject te bespreken. Er kan tevens geen tussentijdse inventarisatie worden gedaan of er niet toch nog andere deelnemers bij dienden te zijn. Tussentijdse evaluatie voor andere redenen is ook niet mogelijk indien alles op één dag wordt gedaan.

Er was sprake van verschillende varianten van IAMA-trajecten wanneer sessies werden gescheiden. Allereerst zijn er trajecten geweest waarin de sessies ver uit elkaar lagen (meer dan een maand). Ook zijn er trajecten geweest waarin de sessies erg kort na elkaar plaatsvonden (alle sessies in één week). Hierin dient wederom een balans gevonden te worden: als er te veel tijd tussen de sessies zit, is dit niet bevorderlijk voor het traject. De deelnemers kunnen de besproken stof van de eerdere sessie deels vergeten zijn en er zal tijd besteed moeten worden aan samenvatten wat ook aan de huidige sessie besteed had kunnen worden. Daarentegen, als de sessies té kort op elkaar plaatsvinden, is er risico dat er niet genoeg tijd voor bezinking en tussentijdse evaluatie is. Er wordt daarom aanbevolen één tot twee weken tussen de sessies te hebben, indien mogelijk met praktische bezwaren als agendaplanning in acht nemend.

Over het al dan niet spreiden van de sessies, hadden sommige organisaties het volgende te zeggen:

“Voor ons vraagstuk was deze setting [alles in één dag doen] perfect. Maar het lijkt me wel moeilijk om te bepalen of dat ook voor andere casussen kan.”

“Wanneer het een complexer verhaal is, met meer mensen, meer belangen of een ingewikkelder product, dan wordt het moeilijker. Je hebt meer tijd nodig om iedereen te horen. Dus het zou dan waarschijnlijk niet op één dag kunnen.”

2.2.7. Fysieke, online en hybride sessies

De meeste sessies hebben volledig fysiek plaatsgevonden. Enkele keren is het echter voorgekomen dat deelnemers niet op locatie konden zijn en online inbelden. Het grootste gedeelte van de deelnemers was dan wel fysiek aanwezig.

Bij de hybride sessies bleek het lastiger voor online deelnemers om volledig deel te nemen aan de discussies. De discussies vinden vooral onderling in de zaal plaats, wat het vanaf een afstand lastig inbreken maakt. Bij hybride sessies is het dus belangrijk voor de groep en de moderator om een online deelnemer actief te betrekken.

De voorkeur van de UU en het RIG gaat uit fysieke aanwezigheid van alle deelnemers, om het gesprek over de IAMA vragen soepeler te laten verlopen en geen input te missen.

2.2.8. Toekomstbeeld

Na het IAMA-traject heeft de deelnemende organisatie kennisgemaakt met het IAMA. Dan rest de vraag of dit instrument nu zelfstandig te gebruiken is en wat de vervolgstappen zullen zijn. Het verschilt per organisatie of het IAMA na afloop van de pilot zelfstandig te gebruiken is. Een aantal organisaties heeft gesteld intern mensen te trainen voor zelfstandige toepassing van het IAMA binnen de organisatie. Andere organisaties hebben interesse in de IAMA train-de-trainer cursusedagen van de UU.¹⁶

Sommige organisaties stelden te verwachten nu zelf IAMA-trajecten uit te kunnen voeren naar aanleiding van de pilot. Daar tegenover staan organisaties die nog niet

---

¹⁶ Zie <https://professionals.uu.nl/nl/cursus/impact-assessment-mensenrechten-en-algoritmes-iama>.

alle materie uit het IAMA eigen hebben gemaakt en de aanwezigheid van externe begeleiding en expertise belangrijk vinden. Onderwerpen waar begeleiding en expertise wenselijk was en die veel werden genoemd betroffen:

- Interpretatie van de IAMA-vragen
- Compleetheid van de antwoorden
- Grondrechten en publieke waarden
- Zwaartebepaling van de geraakte grondrechten
- Timemanagement

Over dit onderwerp is tevens een greep van ervaringen te delen vanuit de participerende partijen:

“Je bent zoekende met wat er precies bedoeld wordt [met de vragen]. De procesbegeleiders konden nu uitleg geven, maar hierna is het belangrijk om ook een procesbegeleider erbij te hebben die de discussie kan leiden en ervoor kan zorgen dat er niet wordt afgedwaald.”

“Het is voor ons relatief nieuw. Je zit er niet voldoende in om op het juiste moment door te vragen of om te zeggen dat dingen overgeslagen kunnen worden. Dus de rustige en geduldige procesbegeleiding was heel fijn. Maar om dit zelf binnen de organisatie te doen is lastig: we moeten die mensen dan echt gaan trainen.”

“We zouden zeker weer een IAMA doen. Het is dan wel inschatten of het een goede casus is. Daar zullen we vast wel een keer de plank bij mislaan, maar daar leren we dan ook weer van.”

“Zelfstandig een IAMA uitvoeren is misschien nog ingewikkeld qua hoe het praktisch kan landen binnen de organisatie. Wat zijn de ethische waarden, die toelichting ben ik zelf niet goed bekend mee. Die uitleg is wel ingewikkeld. Dus in die zin zou een externe begeleider wel fijn zijn.”

Niet alle deelnemende organisaties zullen het IAMA direct integreren in de eigen werkprocessen met betrekking tot algoritmes. Het volgende onderscheid is hier te maken:

- Een aantal organisaties doorloopt reeds een IAMA waar mogelijk en nodig, afhankelijk van de beschikbare capaciteit en/of risico's met betrekking tot het algoritme.
- Een aantal organisaties stellen dat zij graag het IAMA zouden willen inzetten als verantwoordingsdocument (e.g. via het Algoritmeregister), maar dat het IAMA in de huidige vorm te veel tijd in beslag neemt. Deze organisaties zien graag een ingekort IAMA-document tegemoet, eventueel met IAMA-quickscan en een integratie met de DPIA.
- Sommige organisaties missen de integratie van het IAMA met wetten en normen die voorschrijven waar algoritmes aan moeten voldoen. Hier moet echter worden benadrukt dat het IAMA niet bedoeld is om normen en wetten voor te schrijven maar om een interdisciplinaire discussie over een groot scala aan domeinen te bevorderen. Een instrument of omgeving die normen en wetten met betrekking tot de inzet van algoritmes voorschrijft, is mogelijk meer in lijn met het Algoritmekader.¹⁷

Uit bovenstaande informatie komt op het gebied van toekomstbeeld naar voren dat er in de toekomst organisaties zullen zijn die niet in staat zijn het IAMA zelfstandig uit te voeren en externe begeleiding wensen, dat niet alle organisaties over genoeg capaciteit beschikken om IAMA-trajecten uit te voeren, en dat het IAMA in de huidige vorm niet voor alle organisaties aantrekkelijk is.

Daartegenover staat dat een vergelijking met de AVG/DPIA wordt gemaakt:

"Eerst dacht niemand aan privacy, en dat heeft organisaties ook getransformeerd. Dat zal nu [met het IAMA] ook wel weer gebeuren."

---

¹⁷ Zie <https://algoritmes.pleio.nl/groups/view/bf169271-70df-47b3-ae59-b46f6b1b32dc/algoritmekader>.

3. Conclusie

Met de publicatie van het IAMA in 2021 ontstond de mogelijkheid om de intersectie tussen grondrechten en algoritmes zorgvuldig in kaart te brengen. Organisaties zijn hiertoe niet verplicht, maar de noodzaak wordt breed gevoeld binnen de Nederlandse overheid. Om organisaties te stimuleren het IAMA te gebruiken voor hun algoritmes die mogelijk risico's met zich meebrengen, zijn de IAMA-pilots opgestart. Deze pilots hebben als uitkomst (1) dat zij ondersteuning hebben geboden in het opbouwen van kennis en kunde rond het IAMA bij de deelnemende overheidsorganisaties, en (2) dat waardevolle feedback is opgehaald. Deze feedback heeft geleid tot een groot aantal inzichten, gevat in het hoofdstuk Bevindingen, die weer de basis hebben gevormd voor de sectie met aanbevelingen.

De deelnemende organisaties erkennen het nut van een IAMA-traject. De interdisciplinaire discussies worden gewaardeerd, de verschillende inzichten dragen volgens deelnemers bij aan verbeterd zicht op de betreffende algoritmes, het IAMA-PDF als naslagwerk is voor de meeste organisaties van meerwaarde en de algehele bewustwording omtrent grondrechten, ethiek en algoritmes wordt vergroot.

Uit de bevindingen blijkt echter ook dat nog niet alle overheidsorganisaties het volwassenheidsniveau omtrent algoritmes hebben bereikt om een IAMA-traject succesvol te kunnen volgen. Zij beschikken mogelijk niet over genoeg medewerkers, de juiste expertise, of er is geen tot weinig draagvlak en/of bewustzijn voor dit soort trajecten. Tegelijkertijd wil een aantal organisaties het IAMA wel implementeren, maar wordt hierbij gesteld dat het IAMA-instrument in de huidige vorm (op een aantal punten) nog tekortschiet voor hun werkpraktijk.

In verband met de politieke aandacht voor algoritmes en de recent goedgekeurde AI-verordening, krijgt het IAMA steeds meer belangstelling van politiek en overheid. Echter is uit de pilots gebleken dat, voordat het IAMA mogelijk invulling kan geven aan de politieke wens voor een verplichte mensenrechten assessment of de in de AI-verordening genoemde FRIA, uitleg over en aanpassingen van het IAMA-instrument en de bijbehorende werkwijze gewenst zijn. In de sectie Aanbevelingen wordt hier verder op ingegaan.

4. Discussie

De IAMA-pilots hebben veel relevante feedback opgeleverd. Daar zijn een paar kanttekeningen bij te plaatsen:

- Deelnemende organisaties hebben zichzelf aangemeld. Deelname was daarmee compleet vrijwillig en los van enige verplichting. Dat betekent dat de deelnemende organisaties al enige intrinsieke motivatie hadden om met het IAMA aan de slag te gaan. Dit kan een vertekend beeld leveren bij de feedback, die doorgaans erg positief was. Het beeld van een organisatie die niet zou openstaan voor het IAMA of het uitvoeren van een IAMA-traject, ontbreekt per definitie aan deze pilots.¹⁸
- Doordat organisaties zichzelf hebben opgegeven om mee te doen, is het resultaat dat alle organisaties a) een geschikte casus hadden (eventueel in overleg), en b) menen dat die casus in ieder geval 'goed genoeg' is. Het maakte de kans ook kleiner dat een zeer hoog-risico of controversieel algoritme getest zou worden.
- Tijdens deze pilots is ervaring opgedaan met het IAMA bij in totaal 15 overheidsorganisaties. Naast deze organisaties zijn er meer overheidsorganisaties die in de afgelopen jaren ervaring hebben opgedaan met het IAMA. De aanpak en begeleiding van de UU en het RIG zijn redelijk vergelijkbaar geweest gedurende deze trajecten, terwijl dit bij andere trajecten mogelijk anders is aangepakt. Deze ervaringen ontbreken in dit rapport.
- Ook moet worden benadrukt dat er veel in beweging is rondom verantwoorde inzet van algoritmes en AI. Naast het IAMA zijn er in de afgelopen periode veel toetsingskaders, assessments en instrumenten verschenen die bijdragen aan de verantwoorde ontwikkeling van algoritmes en AI, zoals de Handreiking Non-Discriminatie By design¹⁹, het Toetsingskader Algoritmes van de Algemene Rekenkamer²⁰, het Onderzoekskader Algoritmes van de Auditdienst Rijk²¹ en het Algoritmekader (voorheen: Implementatiekader) Verantwoorde Inzet Van

---

¹⁸ In sommige gevallen was er bij een deelnemende organisatie alleen een enthousiaste trekker, maar waren de overige deelnemers minder enthousiast. Hoewel de feedback van die trajecten iets zou kunnen zeggen over hoe andere sceptische organisaties tegenover het IAMA zouden staan, is dit ook niet een-op-een te vergelijken. Een enthousiaste trekker die een geschikte casus aanlevert, kan al een groot verschil maken tegenover een organisatie waarin niemand enthousiast is.

¹⁹ Zie <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-3f9fa69c-acf4-444d-96e1-5c48df00eb3c/pdf>.

²⁰ Zie <https://www.rekenkamer.nl/onderwerpen/algoritmes-digitaal-toetsingskader>.

²¹ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rijksoverheid/documenten/rapporten/2023/07/11/onderzoekskader-algoritmes-adr-2023>.

Algoritmen van BZK²². Daarbij is in maart 2024 de Europese AI-verordening goedgekeurd. Hoewel de details van deze wetgeving op het moment van schrijven van dit rapport nog niet geheel bekend zijn, zal deze wetgeving ongetwijfeld veel invloed gaan hebben op dit werkveld en daarmee de blik op het IAMA. De hierboven genoemde instrumenten en de aankomende Europese wetgeving hebben allen een net iets andere focus en doelstelling, maar kennen veel overlap. Voor veel overheidsorganisaties is het nog een zoektocht welk instrument het meest passend is om toe te passen op haar algoritmes, en hoe het IAMA en de AI-verordening in verhouding staan tot elkaar en de andere instrumenten. Om in de toekomst de rol van het IAMA voor overheidsorganisaties te kunnen bepalen, kunnen deze andere ontwikkelingen niet buiten beschouwing gelaten worden, en dient de samenhang van deze instrumenten te worden geanalyseerd.

- De IAMA is bedoeld als een assessment d.w.z. een instrument om te bepalen of grondrechten geraakt worden, en daar een discussie over te voeren. In de praktijk wordt het IAMA ook wel gezien als een toets d.w.z. om te bepalen of aan wet- en regelgeving wordt voldaan. Dat is een andere benadering dan een assessment. Het is van belang om de doelen scherp te houden, ook in relatie met het vorige punt als het gaat om de samenhang met andere kaders en nieuwe wetgeving.

---

²² Zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/06/30/implementatiekader-verantwoorde-inzet-van-algoritmen>.

5. Aanbevelingen

Deze sectie bevat een groot aantal aanbevelingen met betrekking tot het IAMA-instrument. Een deel van deze aanbevelingen onderbouwt de behoefte voor een doorontwikkeling van het IAMA-instrument.

5.1. Vóór het toepassen van het IAMA

1. Schat per casus in of toepassing van het IAMA noodzakelijk is. De auteurs bevelen aan om het IAMA alleen toe te passen op hoog-risico algoritmes.²³
  - a. Sommige organisaties hebben al een checklist voor algoritmes om te bepalen of het in het Algoritmeregister gepubliceerd dient te worden. Deze checklist kan houvast bieden bij beoordeling of het IAMA toegepast moet worden.
  - b. Het ontwikkelen van een speciale IAMA-quickscan kan hierin uitkomst bieden, al dan niet geïntegreerd met bestaande quickscans zoals een pre-DPIA en/of informatiebeveiliging quickscan.
2. Bepaal per casus op welk punt van de levenscyclus van het algoritme het IAMA zal worden ingezet. Alle vragen kunnen in theorie ná ontwikkeling worden beantwoord, maar in de praktijk zal dan worden gediscussieerd over vragen die reeds weken, al dan niet maanden eerder zijn beantwoord door een ontwikkelteam. Het wordt daarom aanbevolen hiervoor richtlijnen te ontwikkelen.
3. Zorg dat duidelijke doelbepaling plaatsvindt. Stel vooraf vast met welk doel het IAMA wordt ingevuld, aan wie en/of wat het moet worden opgeleverd, wie eigenaar/verantwoordelijke van/voor het document is en of het document actueel moet worden gehouden. Bijna alle deelnemende organisaties hebben meegedaan met een algoritme wat reeds ontwikkeld was/werd ingezet. Gevolg was dat het IAMA nu werd ingezet om achteraf te toetsen of mogelijke risico's voldoende gemitigeerd en/of afgedekt waren. Dit doet de vraag rijzen of het IAMA beter vóóraf, tijdens of na afloop van ontwikkeling moet worden ingevuld. Dit moet duidelijker worden vermeld in het IAMA-document.

---

²³ Voor een houvast van de definitie van 'hoog-risico algoritmes' kan worden gekeken naar de definitie in de AI-verordening en de handreiking op het website van het Algoritmeregister: <https://www.digitaleoverheid.nl/overzicht-van-alle-onderwerpen/algoritmes/algoritmeregister/>.

4. Bepaal hoe het IAMA zich verhoudt tot andere, gelijksoortige instrumenten. Dit voorkomt extra werk en schept duidelijkheid over wat een organisatie nodig heeft in de betreffende fase van de levenscyclus van het algoritme.
  - a. Uit de pilots blijkt dat organisaties het moeilijk vinden te bepalen wanneer zij welk instrument moeten inzetten bij de ontwikkeling van algoritmes. Daarom wordt aanbevolen dat in het IAMA wordt beschreven hoe het IAMA zich tot andere (Nederlandse en Europese) instrumenten verhoudt.
  - b. Het uitvoeren van een IAMA kan bijdragen aan het voldoen aan wetgeving zoals de AI-verordening, maar is in veel gevallen niet voldoende. Aanbevolen wordt te onderzoeken aan welke wetten het IAMA invulling kan geven en dit ter volledigheid op te nemen in het IAMA.

5.2. Sessiestructuur

1. Voer de begeleiding op locatie uit, met zo min mogelijk deelnemers online. Eventueel kan hier voor de externe leverancier of meeluisteraars een uitzondering gemaakt worden.
2. Nodig niet te veel mensen uit voor een IAMA-sessie, maar ook niet te weinig. Gemiddeld genomen zouden vier tot acht deelnemers per sessie voldoende moeten zijn. Vergeet flexibiliteit niet: het is altijd mogelijk om tussentijds het aantal deelnemers of de functies te wijzigen alvorens de start van de volgende sessie.

5.3. Procesbegeleiding

1. Betrek een procesbegeleider ter begeleiding van de discussie en de voortgang van het traject.
2. Deze procesbegeleider dient zo veel mogelijk inhoudelijk onafhankelijk tegenover de casus te staan om objectiviteit te waarborgen.
3. Een goede procesbegeleider dient het belang van maatwerk te onderstrepen: geen casus zal hetzelfde zijn en elk geval verdient een unieke aanpak met betrekking tot sessieduur, deelnemersaantal, en eventuele inhoudelijke ondersteuning.
4. Aanbeveling verdient om te onderzoeken of een overheidsbrede trainerspool voor IAMA-procesbegeleiders opgezet kan worden, bijvoorbeeld door BZK of de VNG. Zeker voor de kleinere overheidsorganisaties kan dit uitkomst bieden: aangezien zij relatief weinig hoog-risico algoritmes inzetten, is het aantal IAMA-

trajecten dat zij verwachten te doen beperkt. Het opleiden van een interne IAMA-begeleider kan dan een te grote investering zijn. Een overheidsbrede trainerspoel kan uitkomst bieden.

5.4. Vorm en inhoud van het IAMA

1. Verschillende aspecten met betrekking tot de vorm en inhoud van het IAMA moeten worden herzien. Een aantal onderdelen, zoals bijvoorbeeld de functielijst van mogelijk deelnemers, de werkwijze in het interactieve PDF, en het ontbreken van bijvoorbeeld een actiepuntenlijst, kreeg negatieve feedback. Andere gelijksoortige feedback heeft een te hoog detailniveau en valt daarom buiten de scope van dit rapport. De wens is echter wel alle onderdelen met negatieve feedback aan te passen zodat het gebruik van het IAMA niet wordt ontmoedigd.
2. In het IAMA wordt regelmatig verwezen naar andere instrumenten, zoals de DPIA of de Handreiking Non-discriminatie by Design. Aanbevolen wordt het IAMA in een volgende versie *in ieder geval* te integreren met de DPIA. Het overgrote deel van de organisaties stelden dat het uitvoeren van een IAMA en een DPIA dubbel werk is; vragen overlappen regelmatig.
3. Naar aanleiding van de pilots blijkt een aantal vragen uit het IAMA op verschillende manieren te interpreteren. De betreffende vragen zijn genoteerd en hiervoor wordt aanbevolen deze in een doorontwikkeling van het IAMA specifiek te formuleren zodat de vraag voor elke organisatie hetzelfde betekent.
4. Naar inzicht van de auteurs zijn alle onderdelen van het IAMA nodig om tot een gedegen afweging te komen tussen de baten van het algoritme en de impact op grondrechten. Het overslaan van hele onderdelen is ten eerste af te raden.

5.5. Ná het invullen van het IAMA

1. Zorg dat het ingevulde IAMA-document opgeslagen wordt op een centrale locatie waar betrokkenen het makkelijk kunnen vinden om te raadplegen.
2. Behandel het IAMA als een dynamisch document: naarmate het project vordert, kunnen antwoorden in het IAMA worden aangepast of aangevuld. Zo blijft de documentatie rond het algoritme up-to-date.
3. Houd versiebeheer op orde en houd duidelijk wie de eigenaar en beheerder van het document is. Deze overweging kan tevens sterker verankerd worden in het IAMA zelf.

5.6. Kennistransfer

1. Overweeg hoe IAMA's tussen gemeentes beter gestroomlijnd kunnen worden. Soms gebruiken gemeentes dezelfde algoritmes. De vraag die opdoemt, is of elke gemeente dan apart een IAMA moet doorlopen, of dat er (deels) zaken overgenomen kunnen worden. Wellicht kan de (gemeenschappelijke) externe leverancier hier ook een rol in spelen.
2. De wens voor een 'IAMA-community' is tijdens deze pilots veelvuldig naar voren gekomen. Onderzoek hoe dit het beste bewerkstelligd kan worden, opdat organisaties van elkaar kunnen leren en niet in isolatie telkens opnieuw het wiel moeten uitvinden.
3. Rol het IAMA nog breder uit dan de huidige pilottrajecten. Op die manier wordt kennis en ervaring over het IAMA meer verspreid en wordt de draagkracht verbeterd. Eén van de deelnemende gemeentes had de volgende boodschap aan BZK: *"Beperk je niet tot de acht trajecten die er nu zijn, maar rol het breder uit! Het verstevigt de draagkracht van gemeentes."*

5.7. Politiek, wet- en regelgeving

1. Om verwarring te voorkomen, is het van belang dat de termen 'fundamentele rechten', 'mensenrechten' en 'grondrechten' op de juiste manier worden gebruikt door politiek en overheid. Aanbeveling is deze termen in het IAMA uit te leggen en in lijn te brengen met het gebruik in de AI-verordening.
2. De AI-verordening bevat een verplichting voor een Fundamental Rights Impact Assessment (FRIA) voor hoog-risico AI. Het IAMA is volgens verschillende partijen één van de meest gevorderde assessments die mogelijk invulling zou kunnen geven aan de FRIA vereiste. Het IAMA krijgt dan ook aandacht van andere landen uit de Europese Unie. Aanbevolen wordt te onderzoeken of en hoe het IAMA in lijn kan worden gebracht met de FRIA, al dan niet in samenwerking met het recent opgerichte EU AI Office.
3. Onder de AI-verordening is het voor hoog-risico AI-systemen ook verplicht om een conformity assessment uit te voeren. In de praktijk blijken misverstanden te bestaan over impact assessments, risico assessments, compliance assessments en conformity assessments. Het is van belang dat wordt vastgesteld wat het IAMA wel en niet is. Daarom wordt aanbevolen hier expliciet duidelijkheid over te geven in het Algoritmekader.
4. Onderzoek hoe het IAMA een geïntegreerd onderdeel uit kan maken van het Algoritmekader. Dit hangt ook deels samen met conclusies die te maken

hebben met overlap/samenhang (8, 18 en 19). Voorbeelden uit het buitenland kunnen hier ter inspiratie dienen zoals het HUDERAF raamwerk.²⁴

---

²⁴ <https://www.turing.ac.uk/news/publications/human-rights-democracy-and-rule-law-assurance-framework-ai-systems>.

6. Dankwoord

Het uitvoeren van de pilots en het behalen van de doelstellingen was niet mogelijk geweest zonder de enthousiaste inzet van de deelnemende partijen. De auteurs willen deze organisaties graag bedanken voor hun openheid en bereidheid tot het inbrengen van casussen en het delen van feedback: de Belastingdienst, gemeente Almere, gemeente Assen, gemeente Den Haag, gemeente Enschede, gemeente Haarlem, gemeente 's-Hertogenbosch, gemeente Veenendaal, de Koninklijke Marechaussee, Logius, de Inspectie van het Onderwijs, de Open State Foundation, provincie Noord-Brabant en provincie Zuid-Holland.

Een extra dankwoord gaat hierbij uit naar de trekkers van deze trajecten, die binnen hun organisatie het enthousiasme hebben aangewakkerd en altijd prettige partners waren om de IAMA-sessies mee in te richten en uit te voeren.

Als laatste willen de auteurs de deelnemende externe leveranciers bedanken voor hun bereidheid hun kennis en inzichten te delen over de algoritmes. Door deze deelname kon het IAMA succesvol worden doorlopen en zijn alle partijen gediend.

7. Bijlage

7.1. Methode

Deze methode-sectie is opgenomen voor geïnteresseerde organisaties die met het IAMA aan de slag willen en behoefte hebben aan een richtlijn voor de opzet van IAMA-sessies. De methode-sectie is onderverdeeld in twee delen, omdat het RIG en de UU de externe begeleiding van de IAMA-trajecten in sommige gevallen anders hebben aangepakt. Dit had te maken met beschikbare capaciteit, wisselende samenstelling van begeleiders en de verschillende rollen en achtergronden die beide organisaties hebben. Beide methoden zijn hieronder beschreven. De trajecten hebben verspreid over het jaar 2023 plaatsgevonden.

7.1.1. Universiteit Utrecht

De UU heeft als auteur van het IAMA al vanaf 2021 ervaring opgebouwd met het gebruik van het instrument. Dit gebeurde eerst tijdens de testfase begin 2021, waarin het IAMA werd getest met vier overheidspartijen (gemeente Amsterdam, gemeente Rotterdam, Rijksdienst voor Identiteitsgegevens en de Belastingdienst). Na publicatie van het IAMA heeft de UU verschillende andere IAMA-trajecten begeleid, waaronder voor gemeente Rotterdam. Uit deze ervaringen is een standaard trajectformat voortgevloeid dat de UU hanteert wanneer zij IAMA-trajecten begeleidt. Dat ziet er als volgt uit:

Type bijeenkomst	Duur (h)	Onderdelen van het IAMA	Op locatie of online
Intake	0,5	-	Online
Eerste IAMA-sessie	2	Deel 1, Deel 2A	Bij voorkeur op locatie
Tweede IAMA-sessie	2	Deel 2B, Deel 3	Bij voorkeur op locatie
Derde IAMA-sessie	1	Deel 4	Bij voorkeur op locatie
Evaluatie	0,5	-	Online
Totaal:	6		

Tabel 3 Weergave van een standaard IAMA-traject door de UU.

Het IAMA kent in principe een standaard opzet, waarbij er in sommige gevallen door UU is afgeweken vanwege beschikbaarheid, agenda-planning of complexiteit van de casus. De IAMA-sessies kunnen ook volledig online plaatsvinden. Op locatie heeft de voorkeur, omdat dit de discussie bevordert en het proces versnelt (zie ook Bevindingen).

Alle acht trajecten zijn begeleid door twee begeleiders. De UU had een pool beschikbaar van drie ervaren IAMA-begeleiders, met verschillende expertises (digitale ethiek, filosofie, mensenrechten, *critical data studies*). Tijdens de IAMA-sessies deed één begeleider de moderatie: vragen introduceren, zorgen dat de antwoorden

correct werden opgeschreven in het IAMA-document en uitleg geven bij onduidelijkheid over bepaalde concepten of vraagstellingen. De andere begeleider maakte aantekeningen (of in wetenschappelijke termen: *field notes*) van het proces: welke vragen werden als moeilijk ervaren, waar zaten de grootste ethische knelpunten, welke functies waren aanwezig tijdens de sessies en welke rol vervulden zij tijdens de discussies.

De IAMA-sessies vonden over het algemeen op locatie plaats bij de overheidsorganisatie in kwestie. De overheidsorganisatie nodigde zelf mensen uit voor de sessies, op basis van de tabel met benodigde functies in het IAMA (p. 2 in het IAMA-document). Van tevoren werd één van de aanwezigen gevraagd om te notuleren tijdens de sessies. Vervolgens werd het document gezamenlijk doorlopen, waarbij de notulist direct mee typt in het IAMA.

De antwoorden zijn direct te zien voor alle aanwezigen, waardoor het makkelijk wordt om antwoorden aan te vullen of te corrigeren, totdat iedereen het ermee eens is en door kan worden gegaan met de volgende vraag. Aan het eind van het traject wordt het ingevulde IAMA-document opgeslagen op een gedeelde schijf en in de toekomst zo nodig bijgewerkt wanneer het algoritme of de toepassing ervan wordt gewijzigd. De UU heeft in beginsel geen toegang tot het ingevulde IAMA-document. De relevantie van het traject zit in de feedback die eruit wordt verzameld; casus-inhoudelijk is het traject voor de desbetreffende organisatie.

De online evaluaties na afloop van de IAMA-sessies vonden plaats op basis van een gestandaardiseerde vragenlijst. Deze vragenlijst is van tevoren samengesteld met feedback van alle partijen (UU, RIG, BZK) om te zorgen dat de uitvoerders dezelfde feedback ophaalden en dit feedback betreft die nuttig is voor de opdrachtgever. De vragenlijst werd ook door het RIG gebruikt en is tevens vinden in de Bijlage.

7.1.2. Rijks ICT Gilde

Het Rijks ICT Gilde (RIG) is onderdeel van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, binnen de Rijksorganisatie voor Ontwikkeling, Digitalisering en Innovatie. Medewerkers van het RIG worden binnen de hele Rijksoverheid gedetacheerd om ondersteuning te bieden bij technologische vraagstukken. Het RIG heeft een sterke focus op verantwoorde inzet van data, algoritmes en AI, en werkt met verschillende overheidsorganisaties samen op dit onderwerp. Meerdere RIG medewerkers hebben reeds ervaring opgedaan met IAMA-trajecten, onder andere bij Toeslagen en de Rechtspraak. Aanvullend hebben betrokken medewerkers van het RIG, ter voorbereiding op de start van de pilots, de 'train-de-trainer' workshop van de UU gevolgd. Ook was een medewerker van het RIG, namens het RIG, lid van de IAMA klankbordgroep. Met betrekking tot de IAMA-pilots hanteert het RIG het volgende format:

Type bijeenkomst	Duur (h)	Onderdelen van het IAMA	Op locatie of online
Intake	0,5	-	Online
Eerste IAMA-sessie	2	Deel 1	Bij voorkeur op locatie
Tweede IAMA-sessie	2	Deel 2A, Deel 2B, Deel 3	Bij voorkeur op locatie
Derde IAMA-sessie	1	Deel 4	Bij voorkeur op locatie
Evaluatie	0,5	-	Online
Totaal:	6		

Tabel 4 Weergave van een standaard IAMA-traject door het RIG.

Hierbij moet worden vermeld dat dit format het standaard format is en dat hier in sommige gevallen bewust van af werd geweken. Dit had te maken met beschikbare tijd bij de organisatie, beschikbare tijd van RIG medewerkers en/of complexiteit van de casus. Bij verschillende trajecten zijn verschillende formats uitgetoetst. Zo is in de eerste sessie ook meerdere malen deel 2A van het IAMA behandeld, of werden tijdens de derde sessie deel 3 en deel 4 in twee uur behandeld.

De intake vond altijd online plaats aan de hand van een intakeformulier (zie Bijlage). Tijdens de intake gaf het RIG uitleg over het IAMA en de opzet van de verschillende sessies. De organisatie zette daarna de eigen casus uiteen. Dit stelde het RIG in staat de casus te beoordelen op geschiktheid voor de pilot en in de voorbereiding de sessies toe te spitsen op de betreffende casus.

De deelnemende organisaties werden gevraagd alle betrokken medewerkers fysiek te laten aansluiten, aangezien online aanwezigen zich minder goed kunnen mengen in een fysieke discussie. Enkele IAMA-sessies hebben wegens omstandigheden toch in hybride vorm plaatsgevonden, waarbij enkele deelnemers online hebben deelgenomen.

Per pilot waren meestal drie RIG medewerkers betrokken; één medewerker voor inhoudelijke begeleiding, één medewerker voor procesmatige begeleiding, en één medewerker ter evaluatie van het IAMA als geheel (in verband met het schrijven van het huidige rapport). Het RIG had een pool beschikbaar van zes medewerkers. Deze medewerkers hebben verschillende achtergronden, waaronder data science, wiskunde, kunstmatige intelligentie, computer science en filosofie. Tijdens de sessies presenteerde de inhoudelijke medewerker over de inhoud van de sessie en stelde kritische vragen wanneer de organisatie de vragen uit het IAMA beantwoordde. De procesmatige medewerker lette op de tijd, zorgde dat iedereen aan het woord kwam en zorgde dat de antwoorden op de vragen correct werden opgeschreven.

De sessies startten met een korte presentatie over de inhoud van de betreffende sessie. Tijdens de eerste IAMA-sessie gaf het RIG een korte introductie over het IAMA. Daarnaast werd er vanuit de deelnemende organisatie ook een korte introductie

gegeven over het algoritme dat was uitgekozen als casus. Vervolgens wordt gestart met het invullen van het IAMA. Het IAMA-document werd hierbij op groot scherm getoond waarbij de antwoorden in het document werden uitgeschreven door de notulist. Per pilot verschilde het of het RIG of de organisatie zelf notuleerde, hiermee werd getest wat beter werkt. Na afloop van de sessies was de organisatie zelf verantwoordelijk voor verdere uitwerking van het IAMA-document. Als het RIG had genotuleerd, gaf het RIG aanbevelingen voor de verdere uitwerking.

Tot slot vond een evaluatiemoment plaats op basis van een gestandaardiseerde vragenlijst. Deze vragenlijst is van tevoren samengesteld met feedback van alle partijen (UU, RIG, BZK) om te zorgen dat de uitvoerders dezelfde feedback ophaalden en dit feedback betreft die nuttig is voor de opdrachtgever. Soms vond de evaluatie plaats direct na de laatste sessie, soms was dit achteraf online. De vragen op de vragenlijst hadden betrekking op het IAMA-proces, waarbij de antwoorden op deze vragen zowel het RIG als de betreffende organisatie kunnen helpen bij de voorbereiding van toekomstige sessies. Daarbij komt dat de output van de verschillende evaluatie-momenten ondersteuning biedt voor dit rapport.

7.2. De rol van de moderator

In het geval van de IAMA-pilots waren de UU en het RIG er om de organisaties door het document heen te begeleiden. Vanuit de UU is deze begeleiding voornamelijk procesmatig van aard: inhoudelijk bemoeit de UU zich niet met de genoteerde antwoorden, tenzij er bij wijze van uitzondering echt inhoudelijke sturing nodig is. Wel werd er bij sommige trajecten door de begeleiders wat inhoudelijk voorwerk gedaan voordat met deel 4 van het IAMA gestart werd. Dit onderdeel wordt vaak als ingewikkeld ervaren. Door deze extra inhoudelijke voorbereiding konden de begeleiders zich in deel 4 goed focussen op zorgen dat de groep tot de juiste grondrechten kwam. Dit geldt ook voor het RIG, met het verschil dat het RIG voor alle onderdelen bereid was inhoudelijk te begeleiden als hier vraag naar was. Dit kon bijvoorbeeld betrekking hebben op technische begrippen of informatie over het IAMA in het kader van het overheidslandschap.

Feedback tijdens de evaluaties wees uit dat deelnemende organisaties de externe begeleiding waardeerden, en dat die als prettig en belangrijk werd ervaren. Het sturen, samenvatten, en soms afkappen van discussies werd als effectief gezien om de sessie op koers te houden. Het werd door de moderatoren als prettig ervaren om vanuit de externe blik te opereren, om zich daardoor vrij te voelen een discussie even te parkeren tot later of om daardoor heel basale of kritische vragen te stellen over een onderwerp dat door de deelnemers zelf als vanzelfsprekend werd ervaren. Hierbij wordt de inhoudelijke onafhankelijkheid van de moderators onderschreven. Door geen inhoudelijk belang te hebben in de casus, kan begeleiding zo objectief

mogelijk plaatsvinden. Ook is er daardoor geen neiging om te schikken naar de groep of naar bepaalde personen.

7.3. Overzicht van alle aanwezige functies bij de IAMA-trajecten

Deze tabel kan dienen als inspiratie voor andere overheidsorganisaties over wat voor soort functies er uitgenodigd kunnen worden voor een IAMA-traject. De lijst is niet uitputtend en dubbele functies zijn weggelaten. Bijvoorbeeld: de projectleider was vrijwel altijd aanwezig bij elk traject, maar de functie 'projectleider' staat slechts eenmalig in deze tabel.

Aanwezige functies bij de IAMA-trajecten
Adviseur bedrijfsvoering
Adviseur CIO office
Adviseur data ethiek
Afdelingshoofd
Algemeen jurist binnen team juridische zaken
Analist
Beleidsadviseur
Beleidsmedewerker
Burger
Business analist
CDO
CIO
CISO
Communicatieadviseur
Consultant [externe leverancier]

Contractmanager
Coördinator informatiebeveiliging
Data analist
Data engineer
Data engineer [externe leverancier]
Data manager
Data scientist
Deep learning developer [externe leverancier]
Directiesecretaris
DPO en compliance officer [externe leverancier]
Functionaris gegevensbescherming
Gebruiker van het algoritme
Hoofd onderzoek
Informatieanalist
Informatiemanager
Juridisch adviseur
Juridisch adviseur AVG
Juridisch privacy adviseur
Jurist
Omgevingsregisseur
Ontwikkelaar algoritme

Opdrachtgever
Oprichter [externe leverancier]
Participatiecoach
Privacy adviseur
Privacy en security officer
Privacy officer
Productontwikkelaar [externe leverancier]
Programmamanager
Projectleider
Projectmanager ICT
Projectsecretaris
Senior adviseur communicatie
Senior medewerker [externe leverancier]
Strategisch informatiemanager
Wetenschappelijk medewerker

Tabel 5 Alle aanwezige functies bij de uitgevoerde IAMA-trajecten.

7.4. Gestandaardiseerde vragenlijst evaluatiesessies

Door middel van deze vragenlijst hebben de UU en het RIG feedback opgehaald vanuit de deelnemende partijen aan de IAMA-pilots.

Algemene indruk:

- *Wat vonden jullie van het doorlopen van het IAMA?*
- *Wat zijn de belangrijkste/nuttige inzichten die jullie vergaard hebben?*

- *Wat is het fijnste aspect aan het IAMA?*
- *Wat ging er goed?*
- *Wat ging er minder goed?*

Concrete verbeterpunten:

- *Zitten er naar jullie gevoel nog open plekken in jullie project die het IAMA niet heeft kunnen ondervangen of detecteren?*
- *Zijn er belangrijke vragen/overwegingen die niet (of onvoldoende) aan bod komen in het IAMA?*
- *Wat zou je verbeteren aan het IAMA (het instrument zelf, of procesmatig, maakt niet uit wat)?*

Toekomstbeeld:

- *Zou je het IAMA in de toekomst opnieuw doorlopen voor ditzelfde project, als er bijvoorbeeld significante veranderingen in het project komen?*
- *Zou je het IAMA in de toekomst gebruiken voor een ander project?*
- *Heb je het gevoel dat je het IAMA nu zelfstandig zou kunnen gebruiken? Zo nee, wat is er nodig om dit wel te kunnen?*

Implementatie:

Inhoudelijk:

- *Was de voorbereiding van de IAMA-sessies voldoende? Waarom wel/niet?*
- *Wat gaan jullie doen met de uitkomsten? Met wie en op welke manier wordt dit gecommuniceerd? Hebben jullie daar nog hulp bij nodig?*

Procesmatig:

- *In welke fase(n) van een project denken jullie dat het doorlopen van het IAMA het meest nuttig is voor jullie organisatie?*
- *Zijn er manieren binnen jullie organisatie om van tevoren eerst een soort 'quicksan' te doen, zodat tijd verspillen aan een overbodig IAMA-traject voorkomen wordt voor algoritmen die uiteindelijk niet high impact blijken te zijn?*
- *Welk type functie/rol of achtergrond moet volgens jou absoluut aanwezig zijn bij de verschillende IAMA-sessies? Wie is onmisbaar bij de eerste, de tweede en de derde bijeenkomst? (Denk aan: projectleider, privacy officer, data scientist etc).*

7.5. RIG intakeformulier

Door middel van onderstaande intake checklist werd besloten of een organisatie mee kon doen aan de pilot. Het RIG gebruikte deze checklist ook ter voorbereiding van de sessies (e.g. voorspellen van mogelijke knelpunten, etc.).²⁵

1. Aanleiding

- Waarom wil jouw organisatie meedoen aan de IAMA pilot?*
- Wat hopen jullie uit deelname aan de IAMA pilot te halen / wanneer is de IAMA pilot geslaagd voor jullie?*
- Waar ligt de grootste zorg?*
- Wat verwacht je na afloop?*

2. Algoritme

- Over welk algoritme gaat het?*
- Waar is het algoritme voor bedoeld?*
- In welke fase bevindt dit algoritme zich (gepland/in ontwikkeling/in productie)?*
- Kun je meer informatie (op hoofdlijnen) geven over:*

---

²⁵ Hoewel de UU ook intakegesprekken voerde met organisaties om de motivatie van de partij en de geschiktheid van de geopperde casus te onderzoeken, werd hier geen gestandaardiseerd formulier voor gebruikt.

- i. Input van het algoritme*
- ii. Type algoritme*
- iii. Output van het algoritme*
- e. Welke documentatie over het algoritme is beschikbaar (en kan deze gedeeld worden met het RIG)?*

3. Opzet IAMA pilot

- a. Wat is de IAMA pilot wel:*
  - i. Een kennismaking met een methodiek (IAMA) ter ondersteuning van verantwoorde inzet van AI (zoals Prince-2 dat is voor projectmanagement)*
  - ii. Een gelegenheid om ervaring op te doen met deze methodiek om deze in de toekomst zelf toe te kunnen passen in de organisatie*
  - iii. Aanknopingspunten voor nader onderzoek t.a.v. het algoritme*
- b. Wat is de IAMA pilot niet:*
  - i. Deelname aan de IAMA pilot geeft geen keurmerk*
  - ii. Het RIG geeft geen eindoordeel/advies over het algoritme (maar kan indien gewenst wel observaties en tips delen met de organisatie)*
  - iii. Tijdens de IAMA pilot wordt niet een volledig diepgravend IAMA afgerond*

4. Proces IAMA pilot

- a. Intake*
- b. Vastlegging afspraken + voorstel (RIG)*
  - i. Aanspreekpunt / projecteigenaar organisatie*
  - ii. 3 sessies: 1-2 weken tussen iedere sessie*
  - iii. 4 onderdelen; invulling in overleg*

- iv. *Deelnemers per onderdeel (zie volgende pagina)*
  - c. *Drie IAMA sessies op locatie*
    - i. *Vorbereiding*
      - 1. *Logistieke voorbereiding (organisatie)*
      - 2. *Procesvoorbereiding (RIG)*
      - 3. *Inhoudelijke voorbereiding (deelnemers)*
    - ii. *Begeleiding/ondersteuning*
      - 1. *1 procesbegeleider (RIG)*
      - 2. *1-2 inhoudelijke ondersteuning (RIG)*
      - 3. *1 Notulist (organisatie)*
  - d. *Evaluatie*
    - i. *Uitzetten vragenlijsten bij deelnemers (organisatie)*
    - ii. *Samenvatten reacties (organisatie)*
    - iii. *Bespreken evaluatie (op locatie op in online meeting)*

5. Beoogde resultaten IAMA pilots

- a. *Uitgewerkt IAMA (RIG + organisatie)*
- b. *Evaluatie IAMA (organisatie, o.b.v. vragenlijst RIG)*
- c. *Eindrapport o.b.v. evaluaties (t.b.v. MinBZK)*
- d. *Academisch onderzoek o.b.v. evaluaties (UU)*